

FODOR ANDRÁS: A CSEND SZÓLÍTÁSA

Húsz éve már, hogy Fodor András versei rendszeresen napvilágot látnak, bár első kötete csak 1955-ben jelent meg. Azóta *A csend szólítása* az ötödik kötet, leszámítva tág műveltségi-költői horizontjáról, nagyszerű mesterségbeli tudásáról tanúskodó műfordításainak gyűjteményét (*Napraforgó*, 1967). *A csend szólítása* húsz év java költői természetét tartalmazza: több mint három és fél száz oldalon nyomon kísérhetjük a városba szakadt, de plebejus eszményeihez mindig hű költő sokszor kemény belső küzdelmekkel teli útját, mely mégis egyértelműen vezetett költői egyéniségének kibontakozásához.

Voltaképp a felszabadulás után jelentkező első költőnemzedék tagja, aki olyan jeles „népi” tehetségekkel tűnt fel többé-kevésbé egyidőben, mint Juhász Ferenc, Nagy László, Simon István vagy Darázs Endre. Ami egykor mindnyájukat összefogta, „nemzedéké” kovácsolta, az világgépük harmóniája, az az összhang, melyben az ország sorsának megemelkedése az egyéni sors jobbra, igazabbra fordulásával rimelt össze, s melyben megvolt a maga helye a harmonikus emberi élet-érzés alapvető tényezőinek: a bizalomnak, a hitnek csakúgy, mint a derűnek, a pajzanságnak. Fodor András már ekkor e nemzedék legegényibb hangú költője volt; s így ma már többi társához aligha köti más, mint a közös indulás és az életkor. A „saját út” végigküzdeése pedig közel sem volt könnyű, közel sem bizonyult egyszerűnek.

Valamikor az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején török meg ez a magával hozott összhang; először csak a népdal zeneiségét idéző dallamosság lesz akadozott, szaggatott, szökevényihletésű: „Rajzolgatják a sorsunkat a percek: / íródik egyre, vízre szakadatlán: / ezer névtelen ábra.”

De a *Kezdeni újra* ciklusában ott az *Európa 1959* című költeménye is, melyben feltűnnek az „alacsonyán úszó, koromszegélyes fellegek”, melyek alatt húsz éve falak, tornyok dőltek össze, és: „Azóta önnön roncsain / tengődve, bénán, / porig alázva, rostokol a város / nyomora martalékán.”

A „nemzedék” múltjának megértése, magához emelése megsúlyosbítja a sorsot, a húsz év előtti múlt az ötvenkilences Európa vállalását, hogy maga a vállalás annál teljesebb legyen: „Romok, tilalmak nemzedéke, sorsom / testvérei, ti keserű remények, / emeljük föl a várost, a veszendőt!”

S a végső sor Fodor András költészetének legjellemzőbb érzelmi-értelmi motívumát villantja fel: „Csak ti rakhattok otthont a reménynek.”

Ebben a kiteljesedett költészetben tehát, melyben már ott a közéleti gondolkodás igénye is (s azon a bonyolult szinten, mely minőségileg több és más, mint az első évek idillikus harmóniája), az atomháború fenyegetésére, az elmúlás komorságára a reménynek otthonteremtés felel. De mint már jeleztük, e morális érzékenység formai tekintetben is határozottabb kontúrokat ad költészetének, adekvát változásokat hoz magával. Mint Pomogáts Béla találatlan írta a *Fordul az ég* megjelenésekor, mintegy „a diszharmóniák zenei megkomponálásából épül fel az alkotás”. S ez a szerkezeti váltás valóban a *Fordul az ég* verseivel kezdődik: a verseit többnyire jellemző epikus hangvétel átizzik, belső szenvedély fűti: a valóság dialektikus szemlélete egyúttal mélyebb és igazabb megismerés is. S itt nem is a megismerésen, inkább a *megélés*en van a hangsúly. Ami Fodor András költészetét valóban rangos költészetté érlelte, az a valóság megélése, megszenvedése. Így lesz igaz a példázat, amit a nád, a fű hordoz magában a helytállás egyértelműségéről: „Veszélyben sem tud soha más, / csak a remény hitét lobogtatni. / S ki veszi észre?”

Mintha csak arról vallana a költő: csupán így, ezzel a rendíthetetlenül teremthetünk otthont a reménynek, derűnek, a hitnek. Programja immár drámaibb, sűrűbb, szívhez és értelemhez izzóbban szóló: elveszítette a korábbi egyszerűség fiatal, belülről-teremtéséből fakadó biztonságát, de helyette ott az értelem szintézisteremtő ereje. Ő is azok közé a költőink közé tartozik (mesterül említhetnénk Németh Lászlót is, Illyés Gyulát is), akik a modern világ „metropoliszában” is megőrizték azt a „plebejus” értékrendet, mely tiszta szavakkal beszél jóról és rosszról, de ugyanakkor a szó igaz értelmében intellektuális világlátású alkotók.

S ha a kritikus végül felteszi a kérdést, mi az, amivel *A csend szólítása* alapján a leginkább jellemezhetnénk Fodor költészetét, akkor ismét a harmóniáról kell beszélnünk, melyet első verseivel kapcsolatban említettünk. Csakhogy ez a harmónia más, *megteremtett* harmónia, s ezért teljesebb is. Benne a látvány és az élmény, a személyes és a gondolati szerves egységet alkot. Még úgy is, ha néhány köl-

teményében — inkább korábbiakban — kísért a naplószerűség, az az epikus hangvétel, melyben nem mindig születik meg a művészi egység transformációja, ami a költői közölnivaló és hatás harmóniáját is jelenti.

Harmóniától a harmóniáig vezet tehát Fodor András útja: benne az útvesztők, kétségek is értelmet kapnak. Tőlük ragyog fel a „nem vagy magad” hitvallása. (*Szépírodalmi Könyvkiadó* 1969.)

PÁLYI ANDRÁS

CSANÁDY JÁNOS: ATOMKORI PRÓBATÉTEL

Csanády János első költeményei 1955 nyarán jelentek meg a Csillagban, de költővé avatását a *15 fiatal költő 105 verse* c. antológiában való szereplése hozta meg számára. Az igényes kritika már ekkor felfigyelt „friss, eredeti természetlátására, vídám, világot hódító attitűdjére”. Első önálló kötete (*Fölküzd a táj*) — amelyet azóta négy újabb követett (*Áttört egek*, 1960; *Hegyélen*, 1962; *Új törvény*, 1964; *Európai ősz*, 1966.) — viszonylag későn, 1958-ban látott napvilágot. A József Attila-díjas költő most megjelent gyűjteményes kötete, az *Atomkori próbatétel* két részre tagolódik: nagyobbik fele válogatás az eddigi kötetek java terméséből, a jóval kisebb terjedelmű második rész pedig harmincnégy új, kötetben még meg nem jelent költeményt tartalmaz. Maga a válogatás gondos — a költő jó néhány túlzottan türelmetlen hangú, erősen pesszimista kicsengésű versét nem vette fel a kötetbe —, ám egy kissé túlméretezett. Elsősorban a korai költeményeket sokalljuk, mivel ezek még igen keveset árulnak el költőjük igazi arcáról, egyéniségéről, költészetének jelentőségéről, következképpen hátrányosan befolyásolják az olvasóban kialakuló összképet. Mínthogy az *Atomkori próbatétel* (remek, Csanády lírájának lényegére utaló címválasztás!) új ciklusbeosztásban, de keletkezésük időrendjében közli a verseket, a kritikusknak is alkalmat kínál a megtett út összefoglaló áttekintésére.

Csanády indulása nem volt könnyű és zökkenőmentes. Csak lassan és nehezen talált magára. Korai verseiben még hiába keressük az egyéni, csak rá jellemző vonásokat. Tematikában és előadásmódban sem hoz igazán újat, ami persze nem jelenti sem az őszinteség, sem a valódi élmények hiányát, legfeljebb azt, hogy a már sokszor és jól megírt témáról (pl. gyermekkori emlékek) csak ritkán tud olyat mondani, amit nem érez valahonnan ismerősnek az olvasó. Természetesen azért ezekben a jórészt leíró és első-sorban az érzelmekre apelláló költe-

ményekben is kapunk újat és élményszerűt, főként a nagypapa alakját felidéző és a szülőfalutól való elszakadásról valló darabokban.

Csanádyt szinte pályakezdésétől fogva jellemezte az elhivatottság érzése és a túlzott magabiztosság. Am hamarosan feltűnik költészetében a csalódás, az elkeseredés és a kudarcélmény is. Innen datálódna az a kudarcélmény is, amelynek miatt a legtöbb — olykor jogos, olykor igaztalan — bírálat érte a költőt. Mert meg kell értenünk annak a vitathatatlanul tehetséges kezdő poétának elkeseredését és jogos sértettségét, akinek verseit sokszorosított szabványkritikával utasították el, akinek később is sok fájdalomt okozott az irodalmi élet kedvezőtlen légköre, egyes pályatársainak közönnnyel vegyes rosszindulata, nem is szólva a saját művészi eredményeivel való elégedetlenségről. Mindezt csak részben enyhítette Veres Péter biztatása s egy-két költőtárs őszinte és öntetlen segítőkészsége. Ilyen körülmények között érthető, hogy a csalódás és elkeseredettség témái újra és újra felbukkanak Csanády költészetében. „... ceruzát ragadtál, / verset írni — nem ölni akartál. / Kiütötték gyerek-vas kezedből.” — panaszolja egyik egészen korai versében (a *halállal néztél mándig szembe*). Máskor a támadástól való félelmében — ellentámadásra készen — beássa magát a fenyők közé a „zimankós hegyélen”. Dühös elégedetlenségét olykor a lemondás, a teljes elkeseredés váltja fel. Megtört vadhoz (*Tigrisek közt*), eldobott gránáthoz hasonlítja magát, olyan gránáthoz, amelyben már akkor is alig-alig morog valami belül, „ha megbökődik magányában” (*Robbanni kész korom*). Csanádynak — mint maga vallja — életeleme a „nekivadt lázadás”, a finomkodó sima modor egyébként is idegen tőle, így könnyű megérteni, hogy hangja ezekben a versekben nyersebb és érdesebb a megszokottnál, s indulatai olykor annyira elragadják, hogy felbillentik egy-egy vers művészi-logikai egyensúlyát.